

Ο βίος και τα έργα του Αγίου Δαμασκηνού Γ' του Στουδίτη

Το έτος 1574 μ.Χ φθάνει στην Άρτα, ως Μητροπολίτης της Μητροπόλεως Ναυπάκτου και Άρτης και έξαρχος πάσης Αιτωλίας, ο Δαμασκηνός Γ' ο Στουδίτης, ένας από τους λογιώτερους και πιο ενάρετους κληρικούς της εκκλησίας μας. Η μητρόπολη Ναυπάκτου και Άρτης περιλάμβανε τότε την Αιτωλοακαρνανία, την Άρτα και την Πρέβεζα, και είχε ως έδρα της αρχικά την Ναύπακτο, και αργότερα την Άρτα (από το έτος 1546 μ.Χ).

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη· ο ίδιος στο έργο του «Θησαυρός» υπογράφει ως Θεσσαλονικεύς, και σε επιστολές του ως Θεσσαλός· γι' αυτό μερικοί λένουν ότι μπορεί να έχει καταγωγή από τη Θεσσαλία ή, όπως λέγει ο Χριστόφορος Φιλιάς (καθηγητής, γεννήθηκε στα Ιωάννινα το 1780 μ.Χ), επειδή έγινε επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης, «ή όποια είναι μία τῶν ὑπὸ τὸν Θεσσαλονίκης τελουσῶν ἐπίσκοπῶν εἰς τὴν δευτέραν λεγομένην Θεσσαλίαν, ἥτοι εἰς τὴν Μεσημβρινὴν Μακεδονίαν» υπογράφει και ως Θεσσαλός. Γεννήθηκε γύρω στα 1520 μ.Χ. Στην πατρίδα του έλαβε άριστη μόρφωση και κυρίως σπούδασε την αρχαία ελληνική γλώσσα στην Ελληνική Σχολή που υπήρχε στην πόλη. Ύστερα μετέβηκε, πριν από το έτος 1546, στην Κωνσταντινούπολη και παρακολούθησε στην Πατριαρχική Ακαδημία τα μαθήματα του Σχολάρχη, σοφού διδασκάλου Θεοφάνους Ελεαβούλκου, του Νοταρά, που ήταν από τη Βέροια και δίδασκε δίπλα στην εκκλησία της Χρυσοπηγής, στη συνοικία του Γαλατά, μέχρι το έτος περίπου 1546 μ.Χ. Ήταν δε ο Δαμασκηνός Στουδίτης ο θαυμαστότερος μαθητής του Ελεαβούλκου, σύμφωνα με τον Δωρόθεο Μονεμβασίας, όπως λέγει ο Μητροπολίτης Άρτας Σεραφείμ Ξενόπουλος, στο βιβλίο του «Δοκίμιον ιστορικόν περί Άρτης και Πρεβέζης, σελ. 103-104). Παράλληλα με τη μαθητεία του ο Δαμασκηνός κήρυττε και το λόγο του Θεού.

→ Μετά το τέλος των σπουδών του εκάρη μοναχός λαμβάνοντας το όνομα Δαμασκηνός, και την επωνυμία Στουδίτης, από τη μονή Στουδίου της Κωνσταντινουπόλεως· Το καθολικό της μονής αυτής βέβαια είχε ήδη μετατραπεί σε τζαμί κατά τα μέσα του 16ου αιώνα, και η αδελφότητα των Στουδιτών κατέφυγε, σε άλλη περιοχή, που δεν μας είναι γνωστή.

→ Ύστερα έλαβε και τη χειροθεσία του υποδιακόνου, και ως μοναχός και υποδιάκονος κήρυττε με ζήλο το λόγο του Θεού στην Κωνσταντινούπολη. Πολλές από τις ομιλίες εκείνης της περιόδου, πριν γίνει μοναχός, αλλά και μετά, ύστερα από παράκληση των πιστών, τις συγκέντρωσε σε ένα βιβλίο και το εξέδωσε αργότερα στη Βενετία με τον τίτλο: «Βιβλίον ὀνομαζόμενον Θησαυρός, ὅπερ συνεγράψατο ὁ ἐν Μοναχοῖς Δαμασκηνός ὁ ὑποδιάκονος καὶ Στουδίτης ὁ Θεσσαλονικεύς». Περιέχει 43 λόγους· από αυτούς οι 12 αναφέρονται σε βίους Αγίων, ενώ οι υπόλοιποι σε διάφορες Δεσποτικές και Θεομητορικές γιορτές. Ακολουθώντας τους ρητορικούς κανόνες, διαιρεί τους λόγους του σε τρία μέρη· 1) το προοίμιο 2) την υπόθεση (διήγηση) και 3) τον προτρεπτικό ή συμβουλευτικό λόγο.

Ο Δαμασκηνός κατείχε άριστα την αρχαία ελληνική γλώσσα, και δίδασκε, παράλληλα με το θείο λόγο, και τη γραμματική της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Μαθητής του ήταν και ο μετέπειτα Οικουμενικός Πατριάρχης Ιερεμίας ο Β΄ ο Τρανός (1572-1579 α΄ πατριαρχία). Μεταξύ των ετών 1550 μ.Χ. και 1558 μ.Χ ο Δαμασκηνός δραστηριοποιείται στην περιοχή των Τρικάλων, πολύ πιθανό ως διδάσκαλος της σχολής που υπήρχε εκεί. Πριν από το έτος 1558 μ.Χ έλαβε την ιερωσύνη.

Το 1560 μ.Χ στο ναό των Αρχαγγέλων (Ροτόντα) της Θεσσαλονίκης χειροτονήθηκε επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης (είναι η σημερινή Μητρόπολη Λαγκαδά, Λητής και Ρεντίνης), από τον αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης Θεωνά.

Οι αρετές του ήταν πολλές. Η μετριοφροσύνη και η ολιγάρκεια τον χαρακτήριζαν ιδιαίτερα. Συνάμα η μεγάλη του μόρφωση και τα πνευματικά του χαρίσματα προκαλούσαν σε όλους το θαυμασμό. Μάλιστα ένας ετερόδοξος, ο Γερμανός θεολόγος Στέφαν Γκέρλαχ (1566-1612 μ.Χ.) αναφέρει ότι ο Δαμασκηνός ήταν ένας από τους πιο μορφωμένους κληρικούς της εποχής του και ο πιο επαινετός «λόγω της μετριοφροσύνης, ολιγαρκείας και των άλλων αρετών του». Το 1564 ως επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης υπογράφει μαζί με εξήντα αρχιερείς την καθαίρεση του Πατριάρχη Ιωάσαφ, που κατηγορήθηκε για σιμωνία (χρηματισμό), και είχε γίνει μισητός λόγω του τυραννικού του δεσποτισμού. Εκεί υπογράφει: «ταπεινός επίσκοπος Δαμασκηνός έχων και την γνώμην τοῦ Σερβίων υπέγραψα». Η μεγάλη του μόρφωση και προπαντός τα ψυχικά του χαρίσματα τον κατέστησαν πολύ αγαπητό στους Πατριάρχες της Πόλης, και άξιο της εμπιστοσύνης τους. Γι' αυτό ανέθεταν αποστολές σε αυτόν τον επίσκοπο της μικρής επισκοπής Λητής και Ρεντίνης για θέματα της εκκλησίας, και όχι σε άλλους Ιεράρχες μεγάλων Μητροπόλεων. Ο * Πατριάρχης Μητροφάνης ο Γ΄ (1565-1572), άνθρωπος με μεγάλη μόρφωση, τον εκτιμούσε πολύ· τον έστειλε ως πατριαρχικό έξαρχο στο Άγιο Όρος (1567 μ.Χ), και στην ορθόδοξη εκκλησία της Μικράς Ρωσίας. Η Μικρά Ρωσία, με πρωτεύουσα το Κίεβο, εκκλησιαστικά υπαγόταν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Σε αντίθεση με τη λεγόμενη Μεγάλη Ρωσία, δηλαδή την αυτοκρατορία των ορθοδόξων Τσάρων της Ρωσίας, η Μικρά Ρωσία, που περιλάμβανε την Ουκρανία και τη Λευκορωσία, βρισκόταν πολιτικά κάτω από την κυριαρχία του Ρωμαιοκαθολικού βασιλιά της Πολωνίας και Λιθουανίας Σιγισμούνδου Β΄ (1544-1572), πράγμα που δημιουργούσε πολλά προβλήματα στους πολυάριθμους ορθόδοξους Χριστιανούς, που κατοικούσαν εκεί· επί επτά χρόνια ο Δαμασκηνός αγωνίστηκε, για να στηρίξει τον ορθόδοξο λαό της περιοχής, ενάντια στην προπαγάνδα των μισσιοναρίων του παπισμού.

Μεγαλύτερη εκτίμηση στο πρόσωπο του Δαμασκηνού έτρεφε ο Πατριάρχης Ιερεμίας ο Β΄ ο Τρανός, και επειδή ο Δαμασκηνός ήταν δάσκαλός του. Επί της πατριαρχίας του ο Δαμασκηνός έλαβε μέρος στη σύνταξη της πατριαρχικής δογματικής απαντήσεως (1572-1573 μ.Χ) στους Λουθηρανούς της Τυβίγγης. Η απάντηση αυτή στηριζόταν στην Αγία Γραφή, στις αποφάσεις των επτά οικουμενικών συνόδων και

στα κείμενα των πατέρων, και αναφερόταν στις διαφορές με τους προτεστάντες σε θέματα δογματικά, μυστηρίων, λατρείας και στα μέσα σωτηρίας του ανθρώπου.

Ακόμη ο Πατριάρχης διόρισε τον Δαμασκηνό, αν και ήταν μόνο επίσκοπος και όχι Μητροπολίτης, τοποτηρητή της αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως, κατά τη διάρκεια της απουσίας του σε περιοδεία στις μητροπόλεις της Πελοποννήσου, από την 19η Οκτωβρίου του 1573 μέχρι τον Ιούλιο του 1574.

Όταν επέστρεψε από την περιοδεία του ο Πατριάρχης Ιερεμίας, προήγαγε, με συνοδική απόφαση, το Δαμασκηνό σε Μητροπολίτη Ναυπάκτου και Άρτας.

Έτσι ο ορθόδοξος λαός της Τουρκοκρατούμενης Άρτας, που τότε ήταν η έδρα της Μητρόπολης Ναυπάκτου και Άρτας, υποδέχτηκε τον νέο της Μητροπολίτη, έναν από τους πιο μορφωμένους, ενάρετους και δυναμικούς Μητροπολίτες. Σε επιστολή του ο Στέφαν Γκέρλαχ (ήταν τότε ιερέας στη Γερμανική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη) με ημερομηνία 27 Νοεμβρίου του 1575, προς τον φιλέλληνα Γερμανό καθηγητή φιλολογίας Μαρτίνο Κρούσιο, ονομάζει τὸν Δαμασκηνὸν «ναυπάκτου μητροπολίτην και άρτης, ἢ ακαρνανιάς», και ο Κρούσιος σημειώνει ότι φέρει και τὸν τίτλον του «αιτωλίας εξάρχου».

Ο Δαμασκηνός Στουδίτης ἤδη είχε γράψει πολλούς λόγους, τους περισσότερους σε απλή γλώσσα, ὡστε να είναι κατανοητοί από τον απλό λαό. Έγραψε ὅμως και στην αρχαία διάλεκτο και μάλιστα την Ομηρική, διότι άριστα την κατείχε. Τέτοιο ἔργο είναι ποίημα που αναφέρεται στην Κοίμηση της Θεοτόκου με τίτλο:

«Στίχοι ἠρωελεγειακοί

Δαμασκηνοῦ τοῦ Ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου

εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Ὑπερευλογημένης Θεοτόκου καὶ Παρθένου Μαρίας».

Αποτελεῖται από 124 στίχους και αφηγείται, σε διαλογική μορφή, τα σχετικά με το θάνατο της Παναγίας, που περιστοιχιζόταν από τον Απόστολο Παῦλο και τους δώδεκα άλλους Αποστόλους.

Ο Δαμασκηνός υπήρξε και υμνογράφος. Κατά το ἔτος 1558, ὅταν ἤδη ήταν ιερομόναχος, συνέταξε ακολουθία στον Άγιο Νεομάρτυρα Νικόλαο (γιορτάζει στις 14 Φεβρουαρίου) από το χωριό Ιχθύς (Ψάρι) της Κορινθίας, που μαρτύρησε το ἔτος 1554 στην Κωνσταντινούπολη.

Εκτός από τα παραπάνω ἔργα σώζονται και τα ακόλουθα:

- «Φυσιολογία»: Είναι βιβλίο πρακτικῶν γνώσεων· ο πλήρης τίτλος είναι: «Φυσιολογία νέα τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κυροῦ Δαμασκηνοῦ εἰς πεζὴν φράσιν»· το ἔργο σώζεται και με άλλο τίτλο: «Μερικὴ διάγνωσις ἐκ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων περί φύσεως, καὶ ιδιωμάτων τινῶν ζῶων, συναθροισθεῖσα παρά τοῦ ἐν ἀρχιερεῦσι λογιωτάτου κυρίου Δαμασκηνοῦ». Η Φυσιολογία, ἓνα από τα φυσιολογικά βιβλία της εποχής, αποτελούσε το μοναδικό σύγγραμμα αὐτοῦ του είδους στην ελληνική βιβλιογραφία ἕως τις αρχές του 18ου αἰώνα. Περιγράφει διάφορα ζῶα, της ξηράς, της θάλασσας, και πολλά πτηνά. Ἦταν το περισσότερο διαδεδομένο βιβλίο του μετά τον «Θησαυρό». Διαιρείται σε 85 κεφάλαια.

- «Δαμασκηνοῦ ἐπισκόπου Ρονδίνης (Ρενδίνης) διάλογος μετὰ τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ἦτοι ταλανισμός κατὰ τῶν νῦν τῆς Ἑλλάδος Ἐπισκόπων».
- «Παραίνεσις πρὸς μοναχοὺς τοὺς θέλοντας σωθῆναι ἐν συνόπτῳ τοῦ ἐν ἐπισκόποις ἐλαχίστου Δαμασκηνοῦ Λιτῆς καὶ Ρενδίνης καὶ Προέδρου Πολυανῆς». (Ἡ ἐπισκοπὴ Λιτῆς καὶ Ρεντίνης υπάχτηκε κάποια στιγμή στὴν ἐπισκοπὴ Πολυανῆς (Δοϊράνης) καὶ ὁ ἐπίσκοπος πήρε τὸν τιμητικὸ τίτλο τοῦ Προέδρου Πολυανῆς. Σήμερα ὑπάρχει ἡ Μητρόπολις Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου).
- «Λόγος περὶ φράσει εἰς τὸν Δεκάλογον τοῦ Μωϋσέως».
- «Προγνωστικὰ σημεῖα περὶ βροχῆς, ἀνέμου, ἐκ τῶν ἀστέρων, καὶ ἐκ τῆς σελήνης ἐκ διαφόρων ποιητῶν καὶ διδασκάλων, ποίημα κυροῦ Δαμασκηνοῦ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης». (Σώζεται στὸν κώδικα 1325 τῆς Μ. Λαύρας καὶ ἴσως εἶναι τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ Δαμασκηνοῦ).
- «Κατάλογος χρονολογικὸς τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως μέχρι Ἰερεμίου».
- Ἐπιστολές. Ἐγράψε ἐπιστολές πρὸς φίλους τοῦ καὶ συμμαθητές τοῦ, ποὺ μαρτυροῦν γιὰ τὴ μεγάλη τοῦ μόρφωση καὶ τὴν ευγνωμοσύνη ποὺ ἔτρεφε στὸς διδασκάλους τοῦ. Μερικὲς ἐπιστολές τοῦ ἦταν: Πρὸς Γεώργιον τὸν Αἰτωλόν, πρὸς τὸν Θεοφάνη, τὸ μεγάλο ρήτορα, τὸν Ἰωάσαφ, Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, τὸν Ἀρσένιο, Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ.ά. Ὁ Μ.Ι. Γεδεών (1851-1943), μεγάλος Ἕλληνας λόγιος καὶ ιστοριοδίφης, δημοσίευσε 14 ἐπιστολές τοῦ Δαμασκηνοῦ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια (ἐπίσημο ὄργανο τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως), ὅλες γραμμένες σε ωραία αττικὴ διάλεκτο.

Τὸ πιο σημαντικό τοῦ ἔργο ποὺ το ἐξέδωσε ὁ ἴδιος, ὅπως προαναφέρθηκε, ἦταν ὁ «Θησαυρός». Ὑπήρξε τὸ πιο διαδεδομένο βιβλίό τοῦ, καὶ στα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἐνίσχυε τοὺς Ἕλληνες στὶς θλίψεις καὶ στα μαρτύρια.

Ἡ προσφορὰ τοῦ ἐπεκτάθηκε, ὅταν μεταφράστηκε καὶ στα τουρκικά (1731 μ.Χ) γιὰ τοὺς τουρκόφωνους Ἕλληνες, στα σερβικά (1580 μ.Χ.), στα ρωσικά (1656, 1715 μ.Χ.), καὶ στα βουλγάρικα. Οἱ βουλγαρικὲς μεταφράσεις, τὰ λεγόμενα Δαμασκηνάρια, συνέβαλαν πολὺ στὴν ἐνίσχυση τοῦ ὀρθόδοξου βουλγαρικοῦ λαοῦ νὰ μείνει σταθερὸς στὴν πίστη τοῦ στα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας καὶ νὰ ἀποφύγει τὸν εκτουρκισμό. Ἀπὸ τότε «ὁ Θησαυρός» ἐκδόθηκε πολλές φορές.

Ὁ Δαμασκηνὸς Στουδίτης ὁ Γ΄ υπηρέτησε τὴ Μητρόπολις Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης μόνο δύο χρόνια, 1574-1576 μ.Χ. Τὸ 1577 ἄφησε τὸ μάταιο αὐτὸν κόσμο καὶ τάφηκε μάλλον στὴν Ἄρτα, ποὺ ἦταν τότε ἡ ἐδρα τῆς μητροπόλεως. Ὁ θάνατός τοῦ ἐλύπησε πολλοὺς ὀρθοδόξους, ποὺ ἐνίωσαν πὼς ἐμείναν ὀρφανοὶ ἀπὸ τὸν πατέρα τοὺς στα δύσκολα τῆς τουρκοκρατίας χρόνια. Ὁ ιεροδιάκονος Συμεών, μάλλον ὁ Καβάσιλας, (ἦταν λόγιος τοῦ 16ου αἰῶνα· γεννήθηκε στὴν Ἀκαρνανία (στὴ σημερινὴ Ἄρτα, ποὺ

στα Βυζαντινά χρόνια έχει και το όνομα Ακαρνανία) σπούδασε στην Πάδουα της Ιταλίας και ύστερα μετέβηκε στην Κωνσταντινούπολη όπου χειροτονήθηκε διάκονος· εγκαταστάθηκε στο Πατριαρχείο και δίδασκε. Κυρίως ασχολούνταν με τις φυσικομαθηματικές επιστήμες, αλλά και με μεταφράσεις αρχαίων ελληνικών έργων στην απλή νεοελληνική. Μετέφρασε μύθους του Αισώπου και μερικούς λόγους του Ισοκράτη), έγραψε το παρακάτω επίγραμμα, όπου ονομάζει τον Δαμασκηνό σοφία των Ελλήνων και το θάνατό του κακή στιγμή.

«Τὸν πάρος εἵκελον Ἀθανάτοις γράψαντα τὰδ' ἄνδρα,
Φεῦ κόνις Αἰτωλῶν κρύψεν ἄδηλον ἄλις,
Ἑλλήνων μὲν τὴν σοφίαν βαρὺς ὤλεσεν αἰών,
Ὅς δὲ φιλέλληνας πάντας ἀπωφάνισεν.

Εἰς τὸν σοφώτατον Μητροπολίτην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Κύριον Δαμασκηνὸν καὶ τὴν αὐτοῦ βίβλον».

Δηλαδή: «Τον όμοιο με τους Αθάνατους άνδρα που έγραψε αυτά (τα έργα), Αλίμονο, το χόμα των Αιτωλών έκρυψε αρκετά, ώστε να μη φαίνεται, κακή στιγμή έφερε φθορά στη σοφία των Ελλήνων, Αυτός δε άφησε ορφανούς όλους τους φιλέλληνες.

Στο σοφώτατο Μητροπολίτη Ναυπάκτου και Ἄρτης Κύριον Δαμασκηνόν και τα βιβλία του».

Για τη μεγάλη του προσφορά και την αγία ζωή του, το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 2013, με τις ενέργειες του Μητροπολίτη Λαγκαδά, Λητής και Ρεντίνης κ. Ιωάννη, τον ανεκήρυξε άγιο και όρισε να εορτάζεται κάθε χρόνο στις 27 Νοεμβρίου.

Είναι τιμή και ευλογία και για τη μητρόπολη Ἄρτας, που για δύο χρόνια ο πολύπαθος λαός της γεύτηκε την προσφορά και καθοδήγησή του.

Είθε και σήμερα να μας φωτίζει και να δέεται για μας τους σημερινούς χριστιανούς, να μείνουμε και να εμβαθύνουμε στην πίστη του Χριστού την αγία.